ANSAMBLUL GHICA – TEI

Camelia Ene şi Ionel Zănescu

Zona de sud-est a oraşului Bucureşti constituie un vechi leagăn de civilizaţie materială şi culturală, cu o istorie bogată în fapte şi evenimente, dar şi cu numeroase vestigii arhitecturale laice şi de cult.

Acest minunat cadru natural oferit de prezenţa lacurilor Plumbuita şi Tei, existenţa unei vegetaţii diverse, a oferit cadrul propice pentru ridicarea unor ansambluri arhitecturale deosebite. Între acestea se află şi reşedinţa domnească (landhaus) de vară ridicată la 1822 de Grigore al IV-lea Ghica, primul domn pământean după epoca fanariotă. Ansamblul cuprinde palatul domnesc, corpul de gardă şi un lăcaş de cult ce constituie o adevărată necropolă a familiei Ghica. Făcând incursiune în istorie, această zonă a fost locuită încă din epoca bronzului, fapt atestat de cercetările arheologice mai noi şi mai vechi, mai ales de cele efectuate în deceniul IV al sec. al XX-lea de Ct. Nicolaescu-Plopşor, şi Dinu Rosetti. Preţioasele mărturii arheologice descoperite de Dinu Rosetti, aparţinând culturii Glina – Tei, atestă odată în plus permanenţa şi continuitatea pe aceste meleaguri încă din epoci preistorice.

Ca aşezare geografică, reşedinţa domnească a lui Grigore al IV-lea Ghica se află în str. Doamna Ghica nr. 5 situată între râul Colentina şi lacul Tei pe un promotoriu cu o cotă de nivel de 9 m spre lacul Plumbuita – Colentina şi având la nord artera de circulaţie ce face legătura între cartierul Colentina şi zona industrială Pipera, iar la sud noul cartier de locuinţe Colentina.

Cercetările arheologice întreprinse în cursul anului 1978 de un colectiv de arheologi de la M.M.B. condus de prof. Radu Ciuceanu, în cadrul operei de restaurare a palatului a scos la iveală vestigiile relativ bine păstrate ale vechilor case ale familiei Ghica. Campania arheologică desfăşurată în perioada iunie-septembrie 1978 a avut ca principal scop depistarea vechilor fundaţii ale caselor boiereşti ce au precedat construcţia actualului palat, raportul cronologic şi stratigrafic între diferitele nivele de construcţie, investigarea unor culturi materiale din epoca bronzului şi în final, valorificarea, restaurarea şi conservarea vestigiilor materiale şi arhitecturale, readucerea lor în circuitul cultural al capitalei. Astfel, în urma cercetărilor arheologice din zona est-vest au fost descoperite urmele unui zid feudal orientat nord-sud pe o lungime de 13,50 şi lăţime 1,10 m ce cădea perpendicular pe zidul actual de incintă din partea nordică, iar pe latura est şi sud au fost surprinse alte ziduri care, în parte au servit ca fundaţie pentru construcţia palatului în 1822.

Surprinzătoare apare arta meşterilor constructori prin folosirea sistemelor de canalizare şi încălzire.

Săpăturile efectuate în zona Capelei au scos la suprafaţă o frumoasă cuvă de baie de aprox. 2,20 m/1,40 m lucrată cu cărămizi mici, bine îmbinate şi acoperite cu o peliculă de smalţ roşu ce-i asigura impermeabilitatea. Descoperirea unor cantităţi mari de zgură şi a unor ziduri succesive ce adăposteau între ele un sistem de dirijare a fumului – după impresiunea după cărămizi – au dus la

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

concluzia că este un ingenios sistem de încălzire a podelei unui corp de clădire din vechile case boierești.

Având în vedere că zidul de incintă din partea nordică – ridicat în jurul anului 1900 pentru a despărți incinta palatului de cea a capelei – a separat în două sistemul de construcție al băii, urmează ca viitoarele săpături arheologice să se desfășoare în curtea capelei, urmând ca cercetările arheologice din teren urmând să dea noi și prețioase informații asupra acestor vestigii. Cert este că există mai multe nivele succesive de construcție și ne aflăm în fața unor remarcabile valori în materie de construcție.

Bisericuța, fostul paraclis al curții se vede printre arbori, în stânga palatului, închisă într-o curte proprie și străjuită spre răsărit către valea Colentinei, de un masiv, dar bine proporționat turn – clopotniță. Modestul lăcaș de închinare al prinților Ghiculești este cunoscut astăzi de bucureșteni sub numele „Biserica Tei". Edificiul construit de meșterul Weltz în stil neo-clasic italian, conceput pe un plan circular, se află în apropierea vechilor fundații ale unei biserici ridicate în sec. al XVIII-lea de vistierul Barbu Văcărescu. Capela a fost ridicată în 1833 din inițiativa domnitorului Grigore al IV-lea Ghica.

Biserica reprezintă o simetrie perfectă față de axele de compoziție prin alipirea a patru nișe circulare, două situate la est și două la vest, iar pridvorul unic ca dimensiune, este compus dintr-un fronton rezemat pe patru perechi de coloane îngemănate în stilul doric – toscan. Tâmpla, unică în felul ei este adaptată planului neobișnuit de elevație al bisericii. Coloanele, jilțurile domnești și celelalte elemente de la tâmplă și cafas prezintă o bogată artă decorativă, cu multe ornamente patinate cu aur.

Întreaga pictură, datorată italianului Giacometti, iese în evidență prin grația și acuratețea de redare în compoziție.

Alte două asemenea biserici construite în stil neo-clasic italian există în Moldova, una la Roznov (Piatra Neamț), alta la Lețcani (Iași) ridicată la 1793, ambele având un plan mai simplu de construcție.

„Biserica Tei" adăpostește câteva vestigii de importanță istorică între care se remarcă cele două jilțuri domnești și 4 tuiuri (trei de investitură și unul de mazilire).

De jur împrejur biserica este înconjurată de mormintele unora din membrii familiei Ghica, unele din ele însemnate cu frumoase pietre sau monumente funerare. Interesant, mai cu seamă, între toate, este mormântul ctitorului Grigore al IV-lea Ghica înhumat aici în 1835: un cub de piatră cu un acoperiș care îl depășește și se sprijină pe patru cariatide. Pe una din fețe este săpat, în subțiri litere chirilice, scrise probabil de un pietrar străin, un epitaf compus din patru versuri românești în care sunt lăudate faptele fericitului domn.

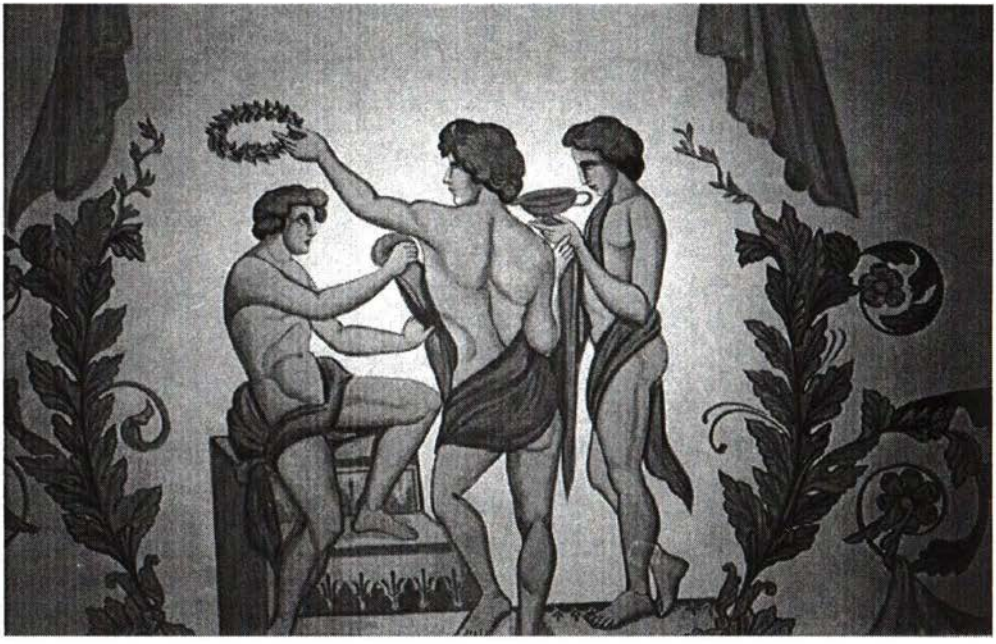
Deloc lipsit de interes este, în stânga bisericii, stâlpul de piatră tăiat în forma unei înguste prisme dreptunghiulare, acoperită cu un minuscul fronton ridicat „pe locul unde fusese mai înainte sfântul pristol al bisericei cei vechi".

Patru basoreliefuri în piatră, cioplite cu o deosebită îndemânare, ne înfățișează patru subiecte religioase: pe fațada dinspre apus o „Răstignire" și o „Bună vestire", iar pe fața dinspre răsărit, o „Înviere" și un „Botez al Domnului".

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Lipsa unor documente şi izvoare nu ne poate conduce la aflarea contextului socio-istoric al ridicării caselor Ghiculeştilor la mijlocul sec. al XVII-lea. Prima menţiune documentară a frumoaselor case de la Colentina o avem abia în 1792 când Mihai Vodă Suţu fuge de ciumă din Bucureşti la Colentina în casele marelui ban Ghica, case ce fuseseră cumplit devastate în timpul războiului ruso-austriaco-turc din 1787–1792.

Cu doi ani mai târziu va fi găzduit John Morrit of Roxby şi, tot în aceste case refăcute după devastarea lor de austrieci, va fi primit la 11 mai 1816 de către Vodă Caragea, ambasadorul de Buhara.

Informaţii preţioase pentru zona Colentinei ne oferă călătorul şi memorialistul otoman Evlia Celebi, care, la invitaţia lui Grigoraşcu Ghica face o vizită la curţile domnitorului de la Colentina. Iată cum ne descrie celebrul călător vizita sa: „Într-o zi, încălecând pe cai, cu beyul şi cu mai multe mii de ostaşi şi privind într-o parte şi în alta, am mers spre răsărit cale de un ceas şi am ajuns pe malul râului Colentina. Nu este o apă mare. Izvorând din partea de nord, din munţi, izvorul său este foarte aproape. Pe malul acestui râu se află un chioşc mare pentru bey, făcut în întregime din lut. Toţi petrec şi se distrează aicea, împreună cu doamnele şi cu boierii, vameşii şi logofeţii lor".

Descrierea lui Evlia Celebi ne duce la concluzia că, încă de la jumătatea sec. al XVII-lea, zona Colentinei era preferată ca loc de petrecere şi agrement, şi de aceea, nu întâmplător, atât boierii Văcăreşti, cât şi Ghiculeştii şi-au ales aici locul de construcţie pentru casele lor.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Ultimul act pe care îl vor mai trăi vechile case este cel legat de evenimentele de la 1821, când aici și-a stabilit comandamentul militar prințul Alexandru Ipsilanti, unul din conducătorii mișcării eteriste.

Casele de la Colentina i-au fost puse la dispoziție de însuși Tudor Vladimirescu, care în plus i-a oferit contra unei sume în numerar, toate cele necesare pentru întreținerea armatei sale.

După relatările lui Ion Dârzeanu, scriitor din cancelaria lui Tudor, la Colentina vor veni boierii ce se vor plânge împotriva lui Tudor, acesta arătând: „au conăcit prințul Ipsilanti la Colentina, în casele dumnealui banului Grigore Ghica unde au mers dumnealor boierii ce mai rămăseseră în București de s-au plâns împotriva lui Tudor".

În aprilie 1821, în aceleași case va avea loc a doua întrevedere între Tudor și Ipsilanti. După dezavuarea mișcării eteriste de către Rusia, Tudor își dă seama de situația critică prin care trecea Ipsilanti, și astfel, amână cu șase zile întâlnirea. Numai după ce Sava i-a fost predat ca ostatec el consimte să-l vadă pe Ipsilanti la Colentina, însoțit de episcopul Ilarion, de patru polcovnici și vreo 50 de panduri. Ipsilanti de asemenea se prezintă cu o escortă de oameni bine înarmați. Se pare că unul din generalii lui Ipsilanti, C. Duca ar fi intenționat să-l atace pe Tudor cu un corp de oameni aleși, dar Ipsilanti s-a opus sperând să-l câștige de partea sa.

În urma întrevederii, Tudor își dă seama că Ipsilanti era inferior sarcinii pe care și-i asumase.

Referitor la plecarea eteriștilor din București, N. Iorga mărturisește: „În 28 mai Ordia (turcească) de la Colentina a plecat la Târgoviște în urmărirea eteriștilor lui Ipsilanti. După plecarea ei, o mulțime de oameni morți s-au găsit prin heleșteu, iar un puț al lui Grigore Ghica de la casele de la Colentina a fost plin cu trupuri moarte".

Totodată, turcii iau toate măsurile pentru asigurarea averilor și privilegiilor claselor boierești, declarând în repetate rânduri că acestea rămân neclintite și întărite de Înalta Poartă.

După întrevederea marilor puteri și în urma presiunilor exercitate asupra Turciei, Poarta hotărăște să restabilească vechile domnii pământene și numește în Moldova pe Ioan Sandu Sturdza iar în Țara Românească pe Grigore Dimitrie Ghica. Având în vedere că vechile case suferiseră foarte mult de pe urma eteriștilor și turcilor Grigore Ghica le demolează și ridică actualul palat.

Construit în conformitate cu gustul și tendința de occidentalizare a boierimii române, atât de accentuată la începutul secolului trecut, palatul lui Grigore Ghica servea ca reședință de vară.

Inscripția cioplită pe o placă de marmură și prinsă ulterior pe unul din cei doi stâlpi ai intrării ne înfățișează actul modest de naștere al acestui palat „zidit din temelie de către voievodul Grigore Ghica VIII, Domn al Țării Românești, pe moșia sa domnească Colentina, în anul 1822. Aici fu odinioară falnica sa locuință de vară, alături de care, spre dreapta cuviință a înălțat apoi întru slava și pomenirea Domnului Dumnezeu biserica familiei cu hramul Înălțarea Domnului și a împodobit-o cu frumoase daruri prin înalta și statornica sa voință". Odată cu dispariția inscripției în perioada anilor 1946–1947, au dispărut fără urmă și

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

cei doi vulturi, de fapt două pajure specifice motivului românesc. Cei doi vulturi care flanchează poarta principală acum, sunt de stil german şi au fost confecţionaţi ulterior.

Palatul denumit şi „De la Colentina – Tei", construit într-o arhitectură neo-clasică italiană de tip rusesc ce s-a manifestat la noi adesea în sec. al XIX-lea atât în construcţiile civile mai importante cât şi în cele cu caracter religios, are ca primă trăsătură caracteristică volumul foarte bine echilibrat ce dă o puternică impresie de stabilitate.

Stilul neoclasic pătrunde în Ţările Române mai ales prin intermediul arhitecţilor francezi, el manifestându-se foarte repede în arhitectura ecleziastică, putând exemplifica cu refacerea bisericii Sf. Dumitru (1819), apoi capela de lângă palat – biserica Tei – cu hramul Doamnei, construită în 1833.

Perfecta simetrie în plan şi elevaţie este acuzată în faţada principală de un uşor decros central, care cuprinde la parter intrarea, flancată de doi lei sculptaţi, iar la etaj o interpretare a motivului Pazzi, binecunoscutul motiv al Renaşterii italiene. Deasupra cornişei decrosului se găseşte un altorelief, reprezentând două tunuri şi două drapele.

Porticul cu coloane pseudo-dorice susţinând un fronton triunghiular, cu cornişa articulată prin triglie şi metope cu roze, sunt elemente caracteristice clasicismului.

Clădirea palatului este unică prin acurateţea faţadelor, prin contrastul dintre cele două registre ritmate prin bosaje şi arcaturi, prin echilibrul dintre plin şi gol, prin rafinamentul decoraţiei exterioare: grupuri sculpturale, metope cu motive florale, ancadramente de uşi şi ferestre.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

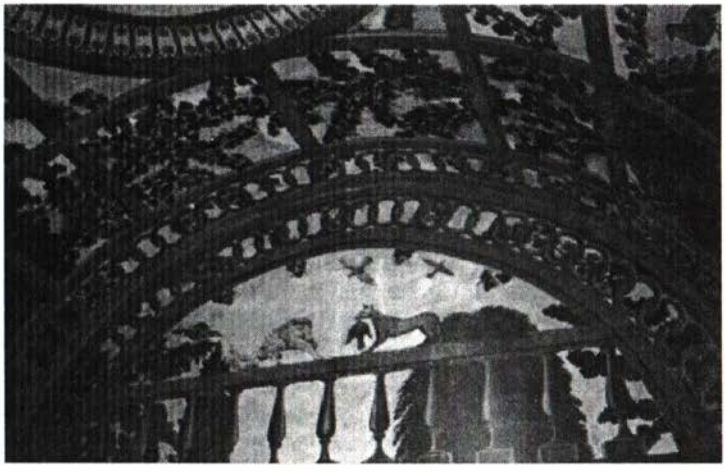
Pentru reușita euritmie a fațadelor lungi, clădirea are la extremități două pavilioane ușor decrosate, cu registrul superior subliniat de pilaștri corintici, angajați, ce flanchează golurile, ale căror arcuri se reazemă pe imposte.

Pavilioanele sunt acuzate pe fațadele lungi de către un fronton de vădită influență neo-clasică rusă, ca la palatul amiralității din Leningrad, dar tratate mai simplu.

Pe fațada dinspre lac, palatul are o terasă largă, cu trepte ce coboară în grădina cu vedere spre Plumbuita.

Parterul clădirii cuprinde încăperi modeste ca decorație, în general stucaturi, el fiind destinat unor funcțiuni anexe ale palatului și unor întâlniri și întruniri mai puțin oficiale. Intrarea se face printr-un hol care cuprinde o scară dublă ce duce la etaj în dreapta și în stânga, rezemată pe coloane. Scara dublă din stejar prezintă o dantelărie fină a balustradelor.

La etaj, holul este acoperit cu o boltă în leagăn ce mai păstrează pictura originală, compusă din motive romantice, realizată de pictorul italian Giacometti.

Pictura se mai păstrează de asemenea și pe tavanul buzunarelor laterale ale holului. Holul și buzunarele sale laterale cuprind accesul în camerele palatului.

Repertoriul ornamental este variat cuprinzând scene mitologice, decor floral-vegetal și zoomorf, medalioane cu amorași și figuri umane, coloane în stil ionic și corintic. În holul central este reprezentat Apollo cu o nimfă, iar de jur împrejur este pictată o friză cu bacante, un joc al sabinelor și două medalioane cu figuri mitologice.

În stânga și în dreapta holurilor, pe tavan, Venus și Cupidon sunt înconjurați de frunze de acant, Cupidon conducând carul alegoric tras de cocoși, șerpi și lebede.

În salonul central sau „de vânătoare" bolta păstrează un bogat decor vegetal cu păsări și balustrade în trompe l'œil.

Și celelalte încăperi abundă în motive florale vegetale, în medalioane cu chipuri romane ce poartă cununi de lauri, peisaje romantice.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

În forma actuală incinta palatului este separată în trei curţi delimitate de ziduri: curtea principală, curtea fostă princiară şi curtea gărzii. Curtea principală de acces în palat, situată în partea vestică, prezintă o poartă centrală flancată de doi stâlpi de piatră bogat ornamentaţi cu scene de vânătoare, elemente florale, susţinând vulturi cu aripile deschise, componentă a blazonului de familie a Ghiculeştilor.

Tradiţia spune că vechile case ale acestei familii princiare, ca de fapt şi palatul erau legate printr-un tunel secret cu mânăstirea Plumbuita pe o distanţă de aproximativ 1 km.

Despre existenţa acestui culuar secret aminteşte şi colonelul Popescu Lumină în „Bucureştii din trecut şi de astăzi". Vizitând palatul în 1933, care adăpostea „Orfelinatul dr. Zigura" el lasă informaţia: „Vom merge în fosta sală de vânătoare care se găseşte deasupra acestui punct şi vă doi dovedi că prin pereţii dubli şi prin uşile mascate în pereţi, domnul, curtenii sau călugării se puteau pune în siguranţă coborând în ascunzătoarea de unde parcurgând tunelul puteau ajunge în ascunzişurile Plumbuitei...".

Un asemenea mijloc de siguranţă pentru viaţa şi avutul curţii nu este unic în această zonă a Colentinei. Se ştie că în urma bătăliei din 25 octombrie 1632 dintre Matei Basarab şi Radu Ilias, luptă ce a avut loc în zona satului Fundeni şi actualul lac Plumbuita, Matei Basarab în cinstea victoriei reclădeşte mânăstirea Plumbuita şi ridică un palat domnesc în câmpia actualului lac Tei, loc în care se ţinea şi vechiul bâlci al Drăgaicei, în amintirea răpirii sabinelor.

Cândva acest palat domnesc era unit cu faimosul beci al Plumbuitei, care în nenumărate rânduri a servit ca închisoare politică pentru boieri, mai târziu pentru Nicolae Bălcescu şi Ion Câmpineanu.

După moartea lui Grigore Ghica survenită în 1835, palatul de la Colentina serveşte ca reşedinţă de vară fratelui său Alexandru Ghica, domn al Ţării Româneşti (1834–1842), cel care în iulie 1859 va fi numit de Poarta Otomană caimacam în Ţara Românească.

Palatul a mai fost reşedinţă militară pentru Oman-paşa, cel care la 23 august 1854 comanda cei 30.000 de turci care se stabiliseră în Bucureşti şi în împrejurimi.

Acest edificiu ridicat probabil după planurile arhitectului Vilacros, reprezintă din punct de vedere al stilului şi construcţiei, unul din cele mai reprezentative monumente de la începutul veacului al XIX-lea, în Bucureşti.

Având în vedere diversele funcţionalităţi pe care le-a avut de-a lungul anilor cât şi starea de degradare la care ajunsese la un moment dat, în anul 1978 s-a trecut la restaurarea întregului ansamblu arhitectonic. Lucrările de restaurare s-au desfăşurat sub îndrumarea Consiliului Popular al Municipiului Bucureşti şi au avut ca principal obiectiv redarea în circuitul public a monumentului de valoare istorică şi arhitecturală.

Restauratorilor le-a revenit sarcina de a înlătura adaosurile făcute de-a lungul timpului şi a imprima acestui vestigiu strălucirea de altă dată.

Interioarele au fost mobilate cu piese ce respectă riguros elementele de epocă, creându-se astfel vechea atmosferă a veacului al XIX-lea. Mobilierul imită stilul renaştere spaniolă, Luis Filip, Ludovic al XVI-lea, din lemn alb şi

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

mahon, Gustaviensk, și alte elemente de decorații interioară. Lambriuri din lemn de stejar, perdele și draperii de pluș, jardiniere cu plante decorative aduc prospețimea acestor interioare.

După restaurare palatul a servit ca restaurant destinat turiștilor români și străini, sediul pentru recepțiile oferite de municipalitate oaspeților de peste hotare.

În complexul palatului, în 1980, din inițiativa M.M.B. a luat ființă un punct muzeistic care, folosind piese ce au aparținut familiei Ghica cât și valoroase piese de patrimoniu, ne introduc în atmosfera de altă dată a vieții de curte de la acest palat.

După 1989, palatul Ghica – Tei adăpostește firma româno-americană „S.C. The Best New-York's Nutrition SRL" care a investit peste 780.000.000 lei în vederea restaurării și conservării ansamblului arhitectonic.

După cele relatate de arh. Gh. M. Cantacuzino la 1977, palatul de la Colentina reprezintă „tendința și dorința de occidentalizare a generațiilor de la începutul veacului trecut, tendința de a orienta țara spre căi care nu mai duceau neapărat spre Țarigrad... Arhitectura Colentinei este în armonie perfectă și cu moda și cu uniformele de atunci... camerele au o proporție plăcută și toată casa mai păstrează o atmosferă de intimitate cu toate că viața familială a părăsit-o demult".

Bibliografie selectivă

L. Boicu, *Adevărul despre un destin politic – domnitorul Gr. Al. Ghica,* Iași, 1973.

G. M. Cantacuzino, *Izvoare și popasuri,* Buc., 1977.

S. Columbeanu și **S. Iancovici,** *Țara Românească și Moldova între 1821–1828 în Istoria României,* vol. III, Buc., 1964.

I. Corfus, *Cronica lui Ioan Dobrescu în Studii și articole de istorie,* vol. VIII, Buc., 1966.

Cronica Ghiculeștilor, Ediția Nestor Camariano și Adriana Camariano-Cioran, Buc., 1965.

Col. **Popescu Lumină,** *Bucureștii din trecut și de astăzi,* Buc., 1935.

Ioana Cristache-Panait, *Orașul București și răscoala poporului din 1821,* S.P.C., Muzeul de Istorie a Orașului București.

Ghika Vladimir, *Din istoria palatului. Amintiri cu prilejul unor vechi socoteli, de domnița Alexandrina Ghica,* Conv. lit., XLVII, 1913.

Hurmuzaki, Doc., XX.

Gr. Ionescu, *București – Ghid istoric și artistic,* Buc., 1938.

N. Iorga, *Istoria Bucureștilor,* Buc., 1939.

N. Iorga, *Istoria României,* vol. II, Buc., 1964.

N. Iorga, *Izvoare contemporane asupra răscoalei lui Tudor Vladimirescu,* Buc., 1921.

C. I. Karadja, *Un diplomat danez la curtea lui Gr. Ghica Vodă (1824),* Rev. ist. XIV, 1928.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

C. I. Karadja, *Un călător prin Muntenia, John B. S. Morrit of Rokeby, 1794,* Rev. ist., VIII, 1922.

A. Pomescu, *Un călător apusean în Bucureşti pe vremea Eterei greceşti,* Gazeta Municipală, VII, 1938.

Sadi-Ionescu Al., *Un călător englez în Muntenia după Eterie,* Rev. Tinerimea română, III (1899), fasc. I.

N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti,* Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1961.

SUMMARY

The Ghica – Tei assembly

by **Camelia Ene** and **Ionel Zanescu**

The authors aim at rendering the historical evolution of the „Ghica – Tei" architectural assembly, comprising the summer residence of Prince Grigore Ghica IV, the chapel and the family necropolis – risen on the foundations of the old houses that had belonged to the Ghica family. In time, these secular and religious vestiges were involved into a rich history.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro